

4 giải pháp phát triển HTX nhằm thúc đẩy kinh tế hộ nông dân

I TS. NGUYỄN TIẾN ĐỊNH, Ths. VŨ THỊ THU GIANG - Viện Chính sách và Chiến lược phát triển NNNT I

Tư tưởng Hồ Chí Minh về HTX nông nghiệp

Ở Việt Nam, Chủ tịch Hồ Chí Minh là người đầu tiên vận dụng tư tưởng hợp tác xã (HTX) trên thế giới để kêu gọi nông dân tham gia mô hình HTX nông nghiệp. Ngày 11 tháng 4 năm 1946, trong thư gửi diền chủ nông gia Việt Nam, Bác kêu gọi “Anh em ta ai chẳng mong được đầy đủ, giàu có, ai chẳng mong cho nước thịnh, dân cường. Vậy chúng ta hãy mau mau chung vốn góp sức, lập nên hợp tác xã nông nghiệp ở khắp nơi; từ làng mạc cho đến tỉnh thành đâu đâu cũng phải có HTX”.

Để nông dân dễ hiểu, Bác đã đưa ra khái niệm đơn giản về HTX: “Nói tóm lại, HTX là hợp vốn, hợp sức với nhau. Vốn nhiều, sức mạnh, thì khó nhọc ít mà ích lợi nhiều. Vì vậy: HTX nông nghiệp là một tổ chức có lợi to cho nhà nông. Nó là một cách tranh đấu kinh

tế có hiệu quả nhất, để giúp vào việc xây dựng nước nhà. HTX nông nghiệp là một cách làm cho nhà nông đoàn kết, làm cho nhà nông thịnh vượng. Hợp tác xã nông nghiệp giúp cho nhà nông đạt đến mục đích, đã ích quốc lại lợi dân”.

Có thể thấy, tư tưởng và khái niệm HTX của Chủ tịch Hồ Chí Minh hoàn toàn phù hợp với định nghĩa, bản chất và nguyên tắc HTX mà Liên minh HTX quốc tế (ICA, 1995) đề ra. Tư tưởng HTX của Chủ tịch Hồ Chí Minh từ thời kỳ kháng chiến đến nay vẫn còn nguyên giá trị, hoàn toàn phù hợp với mô hình “HTX kiểu mới” theo Luật HTX năm 2012 mà hiện nay chúng ta đang giúp nông dân xây dựng trên khắp cả nước.

Quyền lợi của nông dân khi tham gia HTX nông nghiệp

HTX được hình thành với mục đích thực hiện các công việc mà cá nhân

từng nông dân không thể thực hiện được hoặc thực hiện mà hiệu quả thấp. Vì thế, khi tham gia là thành viên HTX thì người nông dân có những lợi thế sau:

Thứ nhất, lợi thế về mua vật tư đầu vào sản xuất: Khi cung ứng vật tư đầu vào sản xuất (giống, phân, thuốc bảo vệ thực vật...). HTX nhập khối lượng lớn nên giá vật tư luôn rẻ hơn so với từng hộ mua nhỏ lẻ, và chất lượng vật tư do HTX lại được đảm bảo bởi HTX mua trực tiếp từ các nhà máy có uy tín. Từ đó, giúp tiết kiệm được đáng kể chi phí cho các thành viên.

Thứ hai, lợi thế về tập huấn, chuyển giao KHKT: Để theo kịp tiến bộ KHKT sản xuất nông nghiệp, từng hộ cá thể khó có thể tiếp cận được khóa tập huấn. Nhưng thông qua HTX sẽ là cầu nối giúp các chương trình khuyến nông, chuyển giao KHKT dễ dàng đến được với nông dân. Mặt khác, các HTX nông

Người dân tham gia vào HTX rau sạch tại TP. Hồ Chí Minh. Ảnh T.L

ngiệp cũng thường xuyên được các đơn vị cung ứng vật tư nông nghiệp tập huấn theo định kỳ về tiến bộ KHKT, qua đó nâng cao trình độ sản xuất cho các nông dân thành viên hơn.

Thứ ba, lợi thế về tiêu thụ sản phẩm: Khi các hộ hợp tác cùng nhau thành lập HTX, việc tiêu thụ sản phẩm do các hộ sản xuất ra sẽ đạt hiệu quả cao hơn so với khi từng hộ bán lẻ sản phẩm đầu ra. Từng hộ nông dân khó có thể hợp đồng bán sản phẩm trực tiếp cho doanh nghiệp do sản lượng sản xuất của từng hộ quá nhỏ. Ngoài ra, từng hộ cá thể khó có thể chứng minh được khối lượng sản phẩm đồng đều và đảm bảo bảo chất lượng nên độ uy tín cho các doanh nghiệp bị hạn chế. Tuy nhiên, thông qua HTX thì doanh nghiệp dễ dàng thu mua được khối lượng sản phẩm lớn, đồng đều về chất lượng và đảm bảo an toàn thực phẩm, có nguồn gốc rõ ràng.

Thứ tư, lợi thế về quy hoạch sản xuất: Các hộ cá thể khó có khả năng dự báo nhu cầu thị trường nên gặp khó khăn trong việc chủ động phát triển sản xuất mang lại hiệu quả. Nhưng đối với HTX, thông qua việc xây dựng phương án, kế hoạch SXKD nên có khả năng nắm bắt được nhu cầu thị trường.

Thứ năm, lợi thế về đầu tư kết cấu hạ tầng phục vụ sản xuất: Thông qua HTX, nhà nước hỗ trợ đầu tư kết cấu hạ tầng phục vụ sản xuất như: nhà kho, xưởng chế biến, công trình thủy lợi, giao thông nội đồng, điện,... Đây là những lợi thế to lớn mà nếu tự sản xuất riêng lẻ thì mỗi hộ nông dân khó có thể có được.

Thứ sáu, lợi thế về phòng trừ dịch bệnh và bảo vệ môi trường: Các hộ nông dân khi được tập hợp vào HTX sẽ thường xuyên được cán bộ khuyến nông, khuyến lâm hướng dẫn phòng trừ dịch bệnh và bảo vệ môi trường một cách đồng bộ và hiệu quả. Ngoài ra, thông qua HTX các hộ còn được hỗ trợ trong trường hợp gặp rủi ro về thiên tai, dịch bệnh.

Thành tựu và những hạn chế tác động đến phát triển HTX hiện nay

Trải qua hơn 70 năm từ ngày HTX đầu tiên ra đời, đến nay phong trào HTX nông nghiệp đã đạt được nhiều thành

HTX Nông dược Quang Vân (xã Thống Nhất, huyện Hoàng Bồ, tỉnh Quảng Ninh) trồng 3 ha diện tích cây sả chỳ để sản xuất các sản phẩm OCOP. Ảnh: N.HUYỄN

tựu nổi bật. Nhiều HTX nông nghiệp đã thực sự trở thành bà đỡ giúp cho kinh tế hộ thành viên phát triển. Theo Báo cáo của Cục Kinh tế Hợp tác và PTNT (Bộ NNN&PTNT năm 2019), kinh tế HTX giúp cho thu nhập nông nghiệp của hộ thành viên tăng trung bình 14% nhờ việc giảm giá các vật tư, phân bón đầu vào và tăng giá bán đầu ra các sản phẩm nông nghiệp. Nếu chỉ tính riêng các HTX nông nghiệp hoạt động có hiệu quả thì tỷ lệ này là khoảng 20%.

Vị thế của người nông dân còn được nâng cao khi tham gia là thành viên HTX nông nghiệp. Lợi thế của việc mua, bán quy mô lớn và lợi thế của việc độc quyền ở một mức độ nhất định là hai cơ sở kinh tế của mô hình tổ chức HTX. HTX tập hợp và cung cấp dịch vụ, sản phẩm có nhu cầu chung cho các thành viên, tận dụng được lợi thế của việc cung ứng hàng hóa, sản phẩm với số lượng lớn. Từ đó, vị trí trên thị trường của các thành viên được đề cao hơn nhiều so với việc họ trực tiếp thực hiện các hoạt động mua, bán, tiêu dùng. Sự hợp tác các thành viên đã tạo cho họ lợi thế nhất định trong đàm phán với đối tác về giá cả, số lượng, chất lượng sản phẩm.

Bên cạnh đó, HTX có tư cách pháp nhân với sự am hiểu pháp luật, tiềm lực tài chính cho phép HTX xây dựng và bảo vệ thương hiệu cho hàng nông

sản, tăng khả năng cạnh tranh trên thị trường. Sự xuất hiện của HTX với tư cách là một chủ thể kinh doanh trên địa bàn đã góp phần loại bỏ sự độc quyền cũng như thao túng, ép giá của các chủ thể kinh doanh khác (hộ kinh doanh cá thể bán vật tư...), buộc các chủ thể kinh doanh khác tại địa phương phải nhìn nhận nhiều hơn về lợi ích của nông dân trên đại bàn nếu muốn tồn tại. Thực tế đã cho thấy nhiều ví dụ minh họa rõ nét về vấn đề này. Khi HTX tổ chức dịch vụ làm đất, hiện tượng tăng giá, giảm chất lượng làm đất không còn, số lượng chủ máy làm đất giảm phù hợp với nhu cầu địa phương do việc điều tiết của HTX đã giúp tiết kiệm nguồn lực đầu tư vào hoạt động này.

Ngoài ra, HTX nông nghiệp còn góp phần nâng cao tinh thần đoàn kết, tương thân tương ái trong cộng đồng nông thôn. Thông qua HTX nông nghiệp mà các thành viên có thể tương trợ, giúp đỡ được cho nhau, tự cứu được lấy mình, họ cùng được hưởng những quyền lợi từ HTX nông nghiệp vừa với tư cách là chủ sở hữu (được quyền tham gia biểu quyết, quyết định các chính sách kinh doanh của HTX nông nghiệp thông qua các bộ máy, cơ quan lãnh đạo để HTX nông nghiệp ngày càng phục vụ họ đắc lực và tốt hơn...) vừa là người sử dụng dịch vụ của HTX.

Bên cạnh những kết quả đạt được,

Mô hình trồng rau an toàn ở HTX Cán Đước, huyện Cán Đước, tỉnh Long An. Ảnh B.T

các HTX nông nghiệp phát triển chưa tương xứng tiềm năng. Số lượng HTX đã phát triển về lượng và chất nhưng chưa đồng đều và mới tập trung chủ yếu là cung cấp dịch vụ đầu vào. Phần lớn người nông dân phải tự lo liệu tìm cách tiêu thụ sản phẩm cho các thương lái, dẫn đến gặp nhiều rủi ro, ảnh hưởng đến thu nhập của người nông dân.

Cùng với đó, năng lực nội tại của nhiều HTX nông nghiệp còn yếu, thiếu nguồn lực đầu tư sản xuất kinh doanh. Nhiều HTX thiếu đội ngũ cán bộ quản lý, cán bộ chuyên môn; máy móc, thiết bị, hạ tầng sản xuất, chế biến, bảo quản và thương mại sản phẩm nông nghiệp nên hiệu quả sản xuất, kinh doanh chưa cao. Trình độ, năng lực quản lý của cán bộ HTX nông lâm thủy sản hạn chế nên nhiều HTX không xây dựng được phương án (dự án) sản xuất kinh doanh; gặp khó khăn trong công tác điều hành, quản lý HTX; không kết nối được với thị trường, doanh nghiệp để cung ứng dịch vụ đầu vào, tiêu thụ sản phẩm cho thành viên. Nhiều HTX chưa thể hiện được vai trò kết nối doanh nghiệp trong sản xuất tiêu thụ sản phẩm cho thành viên và nông dân.

Các HTX nông nghiệp hiện nay bị cạnh tranh gay gắt bởi các tác nhân khác như doanh nghiệp, hộ kinh doanh cá thể, đại lý trong việc cung cấp vật tư đầu vào, dịch vụ cho sản xuất nông lâm

thủy sản. Các đại lý, hộ kinh doanh cá thể với việc tổ chức gọn nhẹ, ra quyết định nhanh chóng, có vốn, có uy tín đã thiết lập được mối quan hệ thương mại bền vững với các doanh nghiệp và các hộ sản xuất nông lâm thủy sản trên địa bàn nên nhiều HTX gặp khó khăn trong việc cung cấp dịch vụ cho thành viên. Một trong các lý do mà các công ty thiếu tin tưởng HTX trong việc liên kết cung cấp vật tư đầu vào là do HTX có vốn ít, quản lý thiếu minh bạch, thiếu sự đảm bảo thu hồi vốn, ít hoạt động, hiệu quả thấp.

Giải pháp nâng cao vị thế của người nông dân thông qua phát triển kinh tế hợp tác

Trong bối cảnh hiện nay, với khoảng 65% dân số sống ở nông thôn và 42% lao động hoạt động trong lĩnh vực nông, lâm, thủy sản thì việc phát triển nông nghiệp, nông thôn vẫn là định hướng, ưu tiên quan trọng của Đảng và Nhà nước. Tuy vậy, với quy mô sản xuất nhỏ bé của từng hộ nông dân gây rất nhiều khó khăn cho việc nâng cao chất lượng nông sản, đảm bảo an toàn vệ sinh thực phẩm và có khối lượng sản phẩm lớn với chất lượng đồng nhất được cung ứng theo các chuỗi liên kết thì các HTX nông nghiệp đóng vai trò hết sức quan trọng trong việc tổ chức sản xuất quy mô lớn, áp dụng chung quy trình thực hành sản xuất tốt và liên kết với doanh nghiệp

tiêu thụ sản phẩm nhằm hỗ trợ hộ nông dân cá thể cạnh tranh tốt hơn trong quá trình hội nhập kinh tế ngày càng sâu rộng. Vì thế, để hỗ trợ các HTX nông nghiệp hoạt động hiệu quả thì cần thực hiện đồng bộ một số giải pháp, chính sách sau:

Một là, tiếp tục đẩy mạnh tuyên truyền, nâng cao nhận thức về HTX: Tuyên truyền bằng nhiều hình thức cho cán bộ quản lý các cấp, cán bộ quản lý của HTX, thành viên HTX hiểu rõ về bản chất, vị trí của HTX, lợi thế của HTX trong cạnh tranh bình đẳng với các cá nhân, tổ chức khác.

Hai là, hỗ trợ đào tạo nâng cao năng lực quản trị kinh doanh cho đội ngũ cán bộ quản lý HTX về: Xây dựng phương án, kế hoạch sản xuất, kinh doanh; marketing; quản lý HTX và kỹ thuật sản xuất an toàn cho thành viên; liên kết chuỗi giá trị. Ngoài ra, cần hỗ trợ HTX công tác quản trị công khai, minh bạch để tăng niềm tin của nông dân với HTX.

Ba là, hỗ trợ HTX thúc đẩy quy mô kinh doanh, cung cấp dịch vụ của HTX, tạo ra các mối liên kết giữa HTX với thị trường: Hỗ trợ các HTX và thành viên áp dụng các quy trình, quy chuẩn (GAP, hữu cơ, FSC, ASC...); hỗ trợ HTX áp dụng công nghệ cao, công nghệ tiên tiến vào sản xuất, chế biến và tham gia chuỗi giá trị nông sản an toàn, chất lượng cao thông qua hợp đồng nông sản; hỗ trợ HTX khai thác và xây dựng thương hiệu sản phẩm có tiềm năng, lợi thế của địa phương (OCOP); hỗ trợ các HTX ứng dụng công nghệ thông tin, truy xuất nguồn gốc (theo Quyết định số 100/2019/QĐ-TTg).

Bốn là, đổi mới và tăng cường công tác quản lý nhà nước (QLNN), hỗ trợ đối với HTX nông nghiệp: Đẩy mạnh công tác bồi dưỡng, nâng cao năng lực trình độ của cán bộ trong hệ thống QLNN về HTX nông nghiệp. Khuyến khích chuyên gia, đơn vị tư vấn, tham gia hỗ trợ, tư vấn cho các HTX nông nghiệp. Công tác QLNN cần chuyển đổi phương thức tiếp cận từ kiểm tra sang hỗ trợ HTX nông nghiệp phát triển, tôn trọng sáng tạo của các HTX nông nghiệp trong SXKD và cung ứng dịch vụ theo cơ chế thị trường. □